

ALİND A KARPUZLU¹

Doç. Dr. MÜKERREM ANABOLU

İ. T. Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık
Tarihi ve Rölöve Kürsüsü Doçenti

1963 yılının Eylül ayında İ. T. Ü. Mimarlık Fakültesinin hesabına yapmış olduğumuz bir inceleme gezisi sırasında, Aydın'dan Muğla'ya doğru inerken, eski Karya bölgesinin ünlü müstahkem şehri Alinda'yı da ziyaret edip örenlerini incelemek fırsatından faydalandık. Fakat çok iyi bir vaziyette ayakta durmakta olan kalıntıların üzerinde çalışmağa gün ayıramadığımızdan birkaç ölçü almak ve fotoğraf çekmekten fazla birşey yapamadık.

¹ Çine'nin "Karpuzlu" bucağında mevcut olan örenlerin antik Alinda şehrine ait oldukları kat'i olarak kabul edilmektedir. Örenlerin içerisinde ve dolaylarında bulunmuş olan sikkeler, yerin "Alinda" olduğunu tesbit etmekte çok faydalı olmuşlardır (W. R. Paton ve J. L. Myres, Karian Sites and Inscriptions, JHS. XVI. (1896) 2 s. 240). Örenler XIX. yüzyılın ortalarından itibaren gezginler tarafından ziyaret edilmeğe ve bunların sehayatnamelerinde anlatılmağa başladılar. İlk olarak Ch. Fellows, burasının Alinda olduğunu ileriye sürmüştür (Ch. Fellows, An Account of Discoveries in Lycia (1840) s. 64). H. Kiepert, önceki haritasında Mesevle çayının yakınındaki Kapraklar'ı Alinda olarak göstermişse de sonraki haritasında yanlışını düzeltmiştir (H. Kiepert, Formae Orbis Antiqui (1894) Doğru gösteriliş). Aynı hata Pauly-Wissowa'daki "Alinda" maddesine de geçmiştir. (G. Hirschfeld, "Alinda" maddesi, PW. RE. 1/2 (1894) s. 1489; A. Wilhelm, "Alinda" maddesi, Neue Beitrage (1913) s. 43). Bütün Avrupa'lı gezginler örenleri "Demircideresi" olarak göstermekteydiler (Ch. Fellows, An Account of Discoveries in Lycia, s. 64; W. R. Paton ve J. L. Myres, Karian Sites and Inscriptions, s. 238; P. Trémaux, Exploration Archéologique en Asie Mineure, tamamlanmamış nüsha; L. Le Bas, Voyage Archéologique, Itinéraire (S. Reinach, Bibliothèque des Monuments Figurés, c. I) s. 45; E. Fabricius, Zu den Institutschriften, AA (1889) s. 188, 189; C. Schuchhart ve R. Bohn, Altertümer von Aegae, s. 27-30;

Bunun için Kürsümüzün üyeleri olan mimar arkadaşlar ve öğrencilerden bir ekip teşkil ederek Alinda'ya tekrar gitmeği ve kazı yapmaksızın da yapılabilecek olan rölöveleri yapmağı çok arzu ediyoruz.

İlkçağ tarihinde Alinda, Karya satrapı Mausolos'un kızkardeşi Ada'nın, gene kardeşi olan Piksodoros tarafından M. Ö. 340 yılında Halikarnassos (Bodrum) dan uzaklaştırılıp buraya yerleşmesiyle önem kazanmağa başladı. Kraliçe Ada'nın yeni

A. Laumonier, Archéologie Carienne, BCH. LX (1936) s. 298; aynı yazar, Les Cultes Indigènes en Carie, s. 431). Zira "Karpuzlu" bucak adı yenidir.

Pauly-Wissowa'daki "Alinda" maddesi artık çok eskimiştir. Alinda ve Alinda hakkında yazılmış olan şeyler için A. Laumonier, Les Cultes Indigènes en Carie, s. 431, 432'ye ve İnönü Ansiklopedisi'ndeki "Alinda" maddesine (İnönü Ansiklopedisi, II (1947) fas. 10, s. 101) bakmak daha doğru olur.

Avrupa'lı gezginlerden P. Trémaux'nun yapmış olduğu arazi plânı kaba taslak bir plândır fakat bunda cihetlendirme doğrudur (P. Trémaux, Exploration Archéologique en Asie Mineure, plan, Alinda). L. Le Bas'nın plânında şehrin Kuzeyinde yer almakta olan bazı duvarlarla stadion da gösterilmiştir fakat cihetlendirme yanlıştır (L. Le Bas, Voyage Archéologique, Itinéraire (S. Reinach, Bibliothèque des Monuments Figurés, c. I) s. 45, lev. 62-63 Örenlerin planı).

L. Le Bas'nın vermekte olduğu plân, P. Trémaux'nun işaret etmekte olduğu terasın ilâvesiyle tamamlanabilir. Bununla beraber meydana gelecek olan plân, gene de tashih edilmeğe çok muhtaç bir plân olacaktır.

C. Schuchhart ve R. Bohn, Aigai stoası münasebetiyle Alinda'daki stoadan da etraflıca bahseder ve resim verirler (C. Schuchhart ve R. Bohn, Altertümer von Aegae, Jahrb. des Inst. Erg.-Heft, II (Berlin, 1889) s. 27-30, res. 27 ve 28). Lâkin diğer yapılara temas etmezler.

merkezini başarıyla idare etmekte olduğu sabittir. Şehrin stratejik bakımdan önemli olan mevki ve müstahkem surları, burasının Büyük İskender'in ordularına karşı koymasına imkân vermiştir. Nitekim Alinda'nın asıl şöhreti, Makedonya'lıların eline geçmeksizin kalmış olan yegâne şehir olması yüzündendir². Bunun neticesi olarak Büyük İskender Batı Küçük Asya'yı fethettikten sonra kraliçeyi iş başında bırakmış ve bütün Karya'nın idaresini kendisine tevdi etmiştir³. Kraliçe Ada da, bütün hayatı boyunca Büyük İskender'e karşı derin bir hürmet beslemiştir. Ve Alinda şehri onun ve onun arkasından gelenlerin zamanında sür'atle yunan kültürünün çerçevesine girmiştir. Alinda'nın belirli bir zaman için kendisine "Latmos bölgesindeki Aleksandreia" adını takmış olması da bu yunan kültürünü benimseme çabasını gösteren en kuvvetli bir delildir⁴. Ayrıca kraliçe Ada'nın ünlü yunan heykeltrâşı Praksiteles'in kendi elinden çıkma bir Aphrodite heykeline malik olduğu bilinir⁵. Yunan kültürünün içerisine girmekte o kadar ileri gidilmiştir ki şehrin ahalisinden bir kısmının mensup olduğu kabilenin adına bile "Erechteis" adı verilmiştir⁶.

Alinda'nın kudret, refah ve ihtişamı, Roma İmparatorluk Çağında da aynı şekilde devam eder. Zaten mevcut olan örenlerin büyük bir kısmı bu çağa işaret etmektedir.

Örenler, hep mahallî taş olan granitten meydana gelmederler. Mamafih mermerin yokluğu manzaranın haşmetini eksiltmez. Yapıların cesameti, inşaattaki ustalık ve işçilikteki temizlik akılları dururacak derecededir.

² Strabon, XIV, s. 657; Arrianos, Anabasis, I, s. 23, § 8.

³ W. Judeich, Kleinasiatische Studien, s. 255; Cambridge Ancient History, VI, s. 363.

⁴ J. G. Droysen, Geschichte des Hellenismus, VI, s. 596.

⁵ Byzantion'lu Stephanos'un ifadesine nazaran.

⁶ A. Laumonier, Inscriptions de la Carie, BCH. c. LVIII (1934) s. 292.

Bugün Alinda örenlerini gezmek isteyen bir insan, motörlü vasıtayla Karpuzlu'ya kadar gelir. Karpuzlu'da vasitasını bırakır ve başlangıçta evlerin arasından geçen, biraz sonra ise açık sahaya çıkan sarp fakat kestirme yollardan tırmanmak suretiyle örenlere ulaşır. Ortalama olarak yarım saatlik bir tırmanma lâzımdır. Karpuzlu'dan ören bekçisini kılavuz olarak almak doğru olur. Bu arada bucağın evlerinde yapı malzemesi olarak kullanılmış olan işlenmiş bloklara da rastlamak mümkündür (Res. 1 Karpuzlu bucağının eski yapılardan sökülme bloklardan inşa edilmiş olan evlerinden bazıları; Res. 2 Duvarlardan birisinin içerisine sıkışmış olan bir heykel parçası; Res. 3 ve 4 Friz parçaları).

Kestirme yollar tabiatıyla antik yolla aynı istikameti takip etmezler. Lâkin bazı yerlerde kesişirler. Zaman zaman geniş ve yassı bloklardan inşa edilmiş olan antik yolun kalıntılarını tesbit etmek mümkündür.

Antik yolun şehre iki ayrı yerden girmek için ikiye ayrılmakta olduğu noktanın dolaylarında pek çok mezara rastlanır. Birer sanduka ve birer kapaktan ibaret olan bu mezarlar tezyinat ihtiva etmezler. Her yerde mezar mevcuttur. Meselâ su kemerlerinin hemen yakınında bunlara ait güzel örnekler sıralanırlar (Res. 5 Su kemerlerinin hemen yakınında bulunan mezarlar; Res. 6, 7 ve 8 Su kemerlerinden çeşitli görünüşler). Lâhit kapakları genel olarak sandukaların üzerlerinden kaymışlar ve bazı hallerde kaybolmuşlardır.

Akropolisi ve şehri çevirmekte ve günümüzde bile tamamıyla ayakta durmakta olan surlar çok muhkemdirler. İnsan bunları gördükten sonra Makedonyalıların şehri almak için niçin fazla ısrar etmemiş olduklarına pek şaşmaz (Res. 9 Surlar). Genel olarak dikdörtgen planlı ve ikişer katlı olan burçlar, bu surlara bağlanırlar (Res. 10, 11 ve 12). Kocaman taş bloklarının dış yüzeylerinin yontulmuş olmayıp bossage'lı olarak bırakılmış olması

çok tesir yapar. Burçlarda belirli bir yükseklikten sonra pencereler başlar.

Burçlardan bir tanesi özellikle anıtsal bir görünüş arz etmektedir (Res. 13 Anıtsal bir görünüş arz etmekte olan burcun şehre açılan cephesi; Res. 14 Aynı burcun kapısının üst söğesinin içeriden görünüşü (detay)).

Kuzeyde ve esas sur çemberinin dışarısında ve akropolisten de daha yüksekte bulunan hakim bir noktada, bu noktanın savunulması gayesiyle münferit bir müstahkem kule bina edilmiştir⁷.

Akropolisin hemen yakınında bulunmakta olan bir terasta birtakım kalıntılar vardır. Fransız arkeologu A. Laumonier burada bir tapınağın mevcudiyetinden bahsetmekteyse de biz bu hususu tesbit edebilecek olan kat'i bir delile rastlamadık⁸. Bu teras muhkem bir istinat duvarı tarafından desteklenmiştir.

Akropolisin dik ve kayalık olan güney yamaçlarındaki tiyatro örenlerin merkezi vaziyetindedir. Güneybatıya müteveccih olan cavea'sının çapı 70 m. kadardır. Cavea oyulmak suretiyle tabii kayanın içerisine yerleştirilmiştir. Bununla beraber duvarları çok yükseğe kadar çıkar (Res. 15 ve 16 Tiyatronun cavea kısmının duvarları; Res. 17 ve 18 Üzerleri beşik tonozlarla örtülü olan geçitler). Parados duvarlarının bir tanesi mükemmel bir durumdadır (Res. 19 Parados duvarlarından bir tanesi). Oturma kademeleri hep yerlerinde ve ufak bir temizlikle meydana çıkabilecek kadar yüzyededir (Res. 20 ve 21 Oturma kademeleri).

Orkestrayla sahne binasının üzeri enkazla örtülmüştür. Lâkin kazı yapılırsa sahne binasının plânı tesbit edilebilir. Nitekim Le Bas, seyahatnamesinde pulpitumu (ahşap sahne zeminini taşıyan taş kaideleri

⁷ G. Perrot ve Ch. Chipiez, L'Histoire de l'Art dans l'Antiquité, c. V, s. 324, res. 224'de Kuzey surlarının ve münferit müstahkem kulenin P. Trémaux'dan alınmış olan bir plânı verilmiştir.

⁸ A. Laumonier, Archéologie Carienne, BCH. c. LX (1936) s. 298 res. 10'da terasın fotoğrafını vermektedir.

yerlerinde görmüş olduğundan bahsetmektedir⁹ (Res. 22 sahne binasının başlangıç kısmına ait bir detay).

Stadion, Güneydoğu istikametinde olup şehrin epeyce dışarısındadır¹⁰.

XIX. yüzyıl gezginlerinden P. Trémaux ve L. Le Bas, Alında agorasının şehrin Güneydoğusundaki terasların üzerinde olabileceğini doğru olarak tahmin etmişler lâkin arazinin üzerinde seçememiş olduklarından planlarında bunu kesin olarak belirtmemişlerdir¹¹. 1889 yılında H. Kiepert ile birlikte buraya giden E. Fabricius, onların plânlarının özellikle bu teraslar kısmını islâh etmiştir. Bu sonuçların meydana getirmiş oldukları plân, Kuzeyinde direkli galeriler, Güneyinde iki katlı stoa tarafından çerçevelenmiş olan dikdörtgen plânlı agorayı belirli bir şekilde gösterir (Res. 23 E. Fabricius ve H. Kiepert tarafından tamamlanmış olan plân)¹².

Agoranın üzeri açık olan avlu kısmının derinliği 50 m. kadardır. Uzunluğu ise 99,40 m. yi bulur¹³.

Son olarak Alında şehrinin en iddialı yapısı olan stoasını gözden geçirelim:

99,40 m. gibi büyük bir genişliğe malik olan bu iki katlı bina, agoranın avlu kısmının üzerine kurulmuş olduğu terasın alt kenarındadır ve Kuzey duvarıyla avlu kısmına bitişmektedir. Yani stoanın ikinci katı Kuzey taraftaki direkli galerilerle aynı hizaya gelir.

Stoanın Güneye müteveccih olan cephesi, daha şehrin dışarısından gözükmeğe başlar. Bina, bazı yerlerde tabii kayalığa, bazı yerlerde ise insan eliyle inşa edilmiş olan temellerin üzerine oturmaktadır. Cep-

⁹ L. Le Bas, Voyage Archéologique, Itinéraire (S. Reinach, Bibliothèque des Monuments Figurés, c. I) s. 45, 46.

¹⁰ L. Le Bas, Voyage Archéologique, Itinéraire (S. Reinach, Bibliothèque des Monuments Figurés, c. I) s. 45, 46, lev. 62-63'deki plânda gösterilmiş.

¹¹ Zaten Le Bas'nın plânındaki bu kısımlar çok vuzuhsuzdur.

¹² E. Fabricius, Zu den Instituschriften, AA. (1889) s. 189'da verilmiş olan plân.

¹³ Verilmekte olan rakkamlar "Altertümer von Aegae" da tekrarlanan rakkamlardır.

he, yer yer istinat duvarlarıyla desteklenmiştir (Res. 23 Stoanın Güneye müteveccih olan cephesindeki istinat duvarları).

Stoanın Doğu kısmında zemin, Batı taraftakine nisbetle 1 ilâ 2 m. kadar daha yüksektedir. Bu fark alt katın bu taraflarda daha alçak olmasını intaç ettirmiştir. Lâkin bu fark birinci katın tavanıyla birlikte kaybolmaktadır. Nitekim birinci katın tavanı ve ikinci katın döşemesi, Güneydeki cephe duvarında kuvvetli bir silme halinde kendisini göstermektedir (Res. 25 Stoanın Güneye müteveccih olan muazam cephe duvarı).

Cephe duvarının kalınlığı 1,48 m. dir.

Stoanın içerisi, alt katta bir paye sırasıyla az derin fakat geniş iki sahına ayrılmıştır. İnşa edilmek suretiyle meydana getirilmiş olan ve kısa taraflarında birer Dor yarım sütunu ihtiva eden bu payeler, üzerlerinde taşımakta devam ettikleri döşeme parçası ve ikinci kat sütunlarıyla birlikte hâlâ ayakta durmaktadırlar. Arkadaki sahanın içerisi bugün tamamen dolmuş olduğundan bölme olup olmadığı pek görülememektedir. Lâkin öndeki sahanın birbirlerine paralel olan duvarlarla bir takım bölmelere (depolar) ayrılmış olduğu hemen göze çarpmaktadır. Bunun için arka sahanın da bölmeler ihtiva etmekte olduğu tahmin edilebilir.

Bu bölmelere, dışarıdan, Güney cephe duvarına açılmış olan kapılardan girilir. Bölmelerin genişlikleri farklı olduğu gibi cephe duvarındaki kapıların aralarındaki mesafeler de farklıdır.

Kapıların bazıları üzerlerinde taşımakta oldukları yarım daire şeklindeki kemerlerle nihayetlendirler (Res. 26 Üzerleri yarım daire kemerli kapılar). Bazıları üzerlerinde düz söge taşır (Res. 27 ve 28 üzerlerinde düz söge ihtiva eden kapılar).

Stoanın ikinci katı, birinci katına nisbetle daha alçaktır ve içerisi bölmelere ayrılmamıştır.

Birinci katın Güneybatı duvarında dışarıya doğru açılan dikdörtgen biçiminde bir penceresi vardır (Res. 29 Stoanın Güneybatı köşesinin dışarıdan görünüşü);

Res. 30 Stoanın Güneybatı köşesinin içeriden görünüşü).

Üst kat sütunlarının sadece en alt trommeleri yerlerinde kalmışlardır (Res. 31 İki ayrı kata ait olup hâlâ üst üste durmakta devam eden paye ve sütunlar; Res. 32 İki taraflarında birer yarım sütun ihtiva etmekte olan alt kat payelerinden birisinin daha yakından görünüşü). Sütunların alt kısmı toros halindedir. Gövdelerde yiv yoktur. Hiç başlık bulunamamış olduğundan nizam hakkında bir fikir yürütmek mümkün değildir.

Burada her şey o kadar yerli yerinde ve o kadar açıktadır ki binayı anlamak ve rölövelerini yapmak güç değildir. Sadece maddî imkân, eleman, çalışma ve zaman verme mes'alesidir. Onun için durum bu kadar elverişliyen bu önemli binanın ele alınması lâzımdır. Kaldı ki bu tesisin, gene yakınlarda bulunan benzerlerinin benzerliklerinden de faydalanılabilir. Bu benzer tesisler Aeolis bölgesindeki Aigai (Nemrudkale) stoasıyla gene Karya bölgesindeki Latmos bölgesindeki Herakleia (Kapıkırı) stoasıdır (Res. 33 Aigai (Nemrudkale) stoasının R. Bohn tarafından yapılmış olan rekonstrüksiyonu¹⁴; Res. 34 Latmos bölgesindeki Herakleia (Kapıkırı) stoasından bir görünüş). Bunlar arasında bir karşılaştırma yapacak olursak Alinda stoasının diğer ikisinden çok daha büyük olduğunu görürüz. Sadece işçiliği, belki Aigai stoasındaki işçiliğe nazaran biraz kabadır. Etraflıca incelendiği takdirde onların bilinmeyen taraflarına da ışık tutacağı muhakkaktır.

Örenlerin içerisinde ve dolaylarında bulunmuş olan ve bulunmakta devam eden sikkeler, antik Alinda şehrinde vaktiyle hangi tanrıçaların revaçta olduğunu bize göstermişlerdir¹⁵.

A. Laumonier, Roma İmparatorluk Çağında

¹⁴ S. Schuchhart ve R. Bohn, *Altertümer von Aegae*, Jahrb. des Inst. Erg.-Heft II (Berlin, 1889). res. 16

¹⁵ E. Bosch, *Türkiye'nin Antik Devirdeki Mes-kükâtına Dair Bibliografya*, s. 140'da sikkeler için bakılması gereken kaynaklar.

a) Ayakta duran ve sağ elinde patera taşıyan, sol koluyla da bir asâya dayanan

b) Gene ayakta duran ve sağ kolunu kaldıran ve sol koluyla da bir khiton ve bir khimationdan ibaret olan elbisesini tutan Zeus tipleri tesbit etmiştir. Ayrıca münferit olarak çiftbalta sembolleriyle şimşekdemeti sembollerine de rastlanır¹⁶. De-

mek ki Roma İmparatorluk Çağında Alinda'da Zeus birinci derecede hürmet ve ibadet görmektedir. Bundan başka A. Pius, S. Severus ve Caracalla sikkelerinde Apollon da karşımıza çıkar.

Alinda'nın en son ne zamana kadar sikke basmış olduğunu bilmiyoruz. Öğrenlerin de ne zaman terkedilmiş oldukları bizce meçhuldür.

¹⁶ A. Laumonier, Les Cultes Indigènes en Carie, s. 432'de de sikkeler için bakılması gereken kaynaklar verilmiştir.

¹⁷ T. E. Mionnet, Descriptions de Médailles Antiques Grecques et Romaines, c. III, s. 312 no. 50; Suppl. c. VI, s. 445, 446 no. 53-55.